

EESTI LINNAD

(end. „LINNAD ja ALEVID“)

EESTI LINNADE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnade Liit, Tallinnas. Vastutav toimetaja: V. Smetanin.

Toimetus ja talitus: Eesti Linnade Liit, Tallinn, Pikk 6

Ilmub 10 korda aastas.

XII aastakäik.

Numbri hind 25 senti

Nr. 10

Märts

1940

SISU.

Linnavolikogude 1939. a. valimisist —
V. Smetanin.

Balti riikide linnade liitude vahelise komitee
istung Tallinnas.

Eesti Linnade Liidu tegevusest.

Kroonika.

EESTI LINNAD

EESTI LINNADE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnade Liit, Tallinnas --- Vastutav toimetaja: V. Smetanin

№ 10	Toimetus ja talitus: Eesti Linnade Liit, Tallinn, Pikk 6, telefon 431-58.	Märts
XII AASTAKÄIK	Ilmub 10 korda aastas.	1940
	Numbri hind 25 s.	

Linnavolikogude 1939. a. valimisist.

V. Smetanin.

Teatavasti toimusid meil linnavolikogude järjekordsed valimised 15. ja 16. oktoobril 1939 uue valimisseaduse alusel, mis radikaalselt erineb eelmisist valimisseadusist nii oma põhimõtteliselt aluselt kui ka sellest sõltuva valimistehnika üksikasjadelt.

Kõikide iseseisvusaegsete linnavolikogude valimised toimusid proportsionaalse valimissüsteemi järgi, kõnesolevad aga olid majoritaarsed. Kuna nii eelmise kui ka kehtiva valimisseaduse iseärasused on kõigile küllalt tuttavad, oleks liigne hakata neid siin lähemalt kirjeldama. Et saada ülevaadet, kuidas toimus uue valimisseaduse elluviimine ja milliseid tulemusi on see andnud, kuidas käsitles seda valijaskond ja milliseiks oma sotsiaalselt kihituselt on kujunenud linnavolikogud, korraldas Eesti Linnade Liidu büroo sellekohase ankeedi. Alljärgnevad read on kirjutatud selle ankeedi teel saadud andmete põhjal.

33 linnast põlnud valimisi 3 linnas: Petseris — eriseaduse alusel, Kallastel ja Paldiskis — Linnavolikogude valimise seaduse § 49 põhjal, mis näeb ette, et valimisi ei toimetata neis valimisringkondades, kus on üles seatud sama arv kandidaate, kui tuleb valida linnavolinikke.

Tab. 1 on toodud andmed hääleõiguslike valijate kohta, kellele toimetati koju kätte hääletamismaterjal; neid oli 30 linnas üldse 214 420 ehk 59,35% nende linnade elanike üldarvust. Valimas käis 107 014 valijat ehk 49,9% valimismaterjali kättesaanud valijate arvust. Hinnates seda suhtarvu, tuleb aga arvestada seda, et me suuremates linnades — Tallinnas ja Tartus — oli vali-

misist osavõtmine kaunis loid, mis avaldas ka mõju linnade üleriigilisele keskmisele. Kui aga jätta Tallinn ja Tartu kõrvale, siis tõuseb üleriigiline valimisist osavõtmise intensiivsus 67,5%-ni. Osavõtt oli kõige loiem Tallinnas — ainult 35,4%, intensiivsem Keilas — 88,7% ja Põltsamaal — 88,0%.

Tab. 1. Valimisist osavõtmine linnades.

Linnad	Valijad, kes said valimismaterjali	Valimas käis	
		Absoluutselt	%
Tallinn	90 633	32 043	35,4
Tartu	37 913	16 984	44,8
Narva	14 926	11 030	73,9
Pärnu	13 253	8 784	66,3
Nõmme	10 497	4 277	40,7
Viljandi	7 084	4 816	68,0
Valga	5 593	4 339	77,6
Rakvere	5 211	2 877	55,2
Võru	3 127	2 442	78,1
Kuressaare . . .	2 484	1 352	54,4
Petseri	—	—	—
Haapsalu	2 514	1 829	72,8
Tapa	2 100	1 216	58,0
Paide	1 740	1 328	76,3
Türi	1 838	1 509	82,1
Tõrva	1 376	1 138	82,7
Põltsamaa	1 600	1 408	88,0
Mustvee	1 394	911	65,4
Mõisaküla	1 277	937	73,4
Otepää	1 201	977	81,3
Jõhvi	1 215	842	69,3
Kunda	230	159	69,1
Sindi	1 220	945	77,5
Elva	996	842	84,5
Kallaste	—	—	—
Antsla	914	787	86,1
Kärdla	834	591	70,9
Kilingi-Nõmme . .	849	640	75,5
Jõgeva	689	544	79,0
Suure-Jaani	646	532	82,4
Keila	550	488	88,7
Mustla	516	447	86,6
Paldiski	—	—	—
	214 420	107 014	49,9

Siin tekib kõigepealt küsimus — millega seletada seda suurt erinevust valimisist osavõtmise intensiivsuses suurte ja väiksemate linnade vahel. Absoluutse kindlusega on raske midagi väita. Võib ainult oletada, et suuremais keskuis valijate kohanemine uuele süsteemile toimus raskemini kui väikesis, sest suuremates linnades on senini kehtinud proportsionaalse valimissüsteemi mõjul valijad harjunud hääletama kavade või teatud voolude poolt, jättes isikuküsimuse teisele plaanile. Seda oli näha muuseas ka sellest, et kandidaatide allakriipsutamisel, milline kord kehtis 1934. aastani, oli valituks tunnustamisel väga väike tähtsus: vaid üksikuil juhtumel sai mõni kandidaat niipalju kriipse, et ta tunnustati valituks esimeses järjekorras. 1934. a. isegi nendest kandidaatidest nn. „valgel lehel“, kes ei esinenud ka rühma või partei nimestikus, välja arvatud vaid üks juhtum (Rakveres), ei saanud vajalist hääletarvu. Tavaliselt olid ju kandidaatide nimestikud koostatud nii, et nimestiku etteotsa seati mõni üle linna ja isegi üle riigi tuntud isiku nimi, kes oli selle ilmavaate või partei juht, kuna suur osa kandidaate olid peamiselt tundmatud suurused. Ja kui nüüd suuris keskuis viimaseil valimisel tuli kodanikul hääletada mitte teatud kava, ilmavaate või partei poolt, vaid isiku poolt, keda ta sageli ei tundnud isegi mitte nimepidi, seda-enam, et parteide ja rühmituste endisi tegelasi esines suurtes linnades võrdlemisi vähe, siis selle tagajärjel jäi loomulikult suur osa valijaskonnast üldse valimisist eemale.

Aga keskmistes ja väikestes linnades ka proportsionaalse valimissüsteemi kehtivuse ajal mängis isikuküsimus suurt osa: kõik avaliku elu tegelased olid valijaskonnale võrdlemisi hästi tuntud ja kui linnavolikogu valimisel esitati mõni kandidaat, kes avalikkuses polnud enne seda teetsenud, siis informatsioon selle isiku kohta levis kiiresti üle linna. Seepärast võib oletada, et kandidaatide tundmine keskmiste ja väikeste linnade grupis mõjustas soodsalt valimisist osavõtu intensiivsust. Peale selle proportsionaalse valimissüsteemi juures langesid valimiseelse ki-

hutustöö kulud lõviosas vastava partei või rühma kanda. Nüüd aga tuli kandidaatidel endil kanda kulusid, mistõttu polnud võimalik arendada suurt ja intensiivset kihutustööd, mis omakorda pidurdas kandidaatide tundmaõppimist rahva laiemate kihtide poolt, vähendades tunduvalt ka valimisvõitluse üldist pinget.

Tab. 2. Elanikke ja valijaid linnades.

Linnad	Elanikke 1. oktoob- ril 1939	Valijaid	Valijate % elanik- kude arv- vust
Tallinn	142 740	96 309	67,5
Tartu	60 441	38 238	63,3
Narva	24 462	15 216	62,2
Pärnu	22 367	13 467	60,2
Nõmme	22 947	10 886	47,4
Viljandi	12 909	7 314	56,7
Valga	10 335	5 593	54,1
Rakvere	10 421	5 316	51,0
Võru	6 568	3 167	48,2
Kuressaare . . .	4 996	2 549	51,0
Petseri	4 718	—	—
Haapsalu	5 112	2 514	49,2
Tapa	3 765	2 178	57,8
Paide	3 533	1 771	50,1
Türi	3 246	1 880	57,9
Tõrva	3 029	1 376	45,4
Põltsamaa	3 013	1 650	54,8
Mustvee	2 529	1 394	55,1
Mõisaküla	2 330	1 277	54,8
Otepää	2 334	1 201	51,5
Jõhvi	2 677	1 215	45,4
Kunda	2 030	1 065	52,5
Sindi	1 945	1 232	63,3
Elva	2 176	1 008	46,3
Kallaste	1 504	856	56,9
Antsla	1 580	960	60,8
Kärdla	1 407	840	59,7
Kilingi-Nõmme . .	1 564	849	54,3
Jõgeva	1 330	689	51,8
Suure-Jaani	1 125	647	57,5
Keila	1 233	550	44,6
Mustla	1 026	524	51,1
Paldiski	816	411	50,4

Nagu tab. 2 toodud andmeist selgub, oli valijaid suhteliselt kõige rohkem Tallinnas — 67,5% elanikkude arvust 1. oktoobril 1939, sellele järgnesid Tartu — 63,3%, Sindi — 63,3%, Narva — 62,2%, Pärnu — 60,2% ja Kärdla — 59,7%, kuna kõige vähem oli neid Nõmmel — 47,4%, Elvas — 46,3%, Tõrvas — 45,4% ja Keilas — 44,6%. Määravaks teguriks näib siin olevat asjaolu — kas kujundab linn endast tööstuskeskuse või mitte. Teatavasti mida rohkem

leidub teatud linnas tööstusi ja töölisi, seda rohkem erineb selle keskuse rahvastiku koostis vanusrühmilt linnast, kus tööstusi on vähe. Peale selle on mõnes linnas veel kehtimas eritegureid, näiteks Nõmmel. Selle linna elanikkude arv on viimaseil aastail kasvanud väga jõudsasti ja kõik need uued elanikud, kes kohapeal olid elunenud vähem kui kaks aastat, ei evinud valimisõigust. Sama võib *mutatis mutandi* öelda ka Keila kohta. Huvitava grupina esineb 8 linna — Rakvere, Kuressaare, Haapsalu, Paide, Otepää, Jõgeva, Mustla ja Paldiski, kus valijate suhtarv kõigub 49,2—51,8%. Need kõik on kesked, kus on vähe tööstusettevõtteid ja elanikkonna moodustavad lõviosas käsitöölised, ametnikud ja kaubanduse alal teotsevad isikud. Lõpuks viimasesse gruppi kuuluvates linnades — Viljandis, Valgas, Tapal, Türil, Põltsamaal, Mustvees, Kilingi-Nõmmel, Suure-Jaanis — on suhtarvude kõikumised suuremad ja nimelt 45,1—57,9%. Siin on vist tegemist mitmesuguste põhjustega: mõnes linnas on võrdlemisi palju kesk- ja väike-tööstusettevõtteid, teises rohkem kaubandusettevõtteid, kolmandas nii esimesi kui teisi jne.

Linnavolikogude valimise seaduse § 1 põhjal moodustab iga linn oma administratiivpiires 1—8 valimisringkonda; nende arvu ja piirid määrab kindlaks siseminister linnavalitsuse ettepanekul. Rohkem kui ühe ringkonna leiame vaid 8 linnas: Tallinnas — 8, Tartus — 4, Narvas — 3, Nõmmel — 2, Võrus — 2, Mustvees — 2 ja Kundas — 3. Majoritaarse valimissüsteemi juures evivad ringkonnad ja nende moodustamise lähtekohad suure tähtsuse. Nende konstrueerimisel peetakse silmas peamiselt tehnilisi sihte, s. o. et hõlbustada valijaile kergemini teostada oma kodanikukohust ja teiselt poolt, et lihtsustada jaoskonnakomisjonidele valimistulemuste kokkuvõtetööd, arvestades käepärastolevaid tehnilisi tööjõude, Tallinnas tuli keskmiselt iga ringkonna kohta à 11 000 valijat, Tartus — à 9000, Viljandis — à 3000, Võrus — à 1500. Nõmmel, väljudes puhtterritoriaalsetest huvidest, oli 1. ringkon-

nas — 6100, 2. — 4700 valijat. Aga suuremaid erinevusi on näha juba Narvas, kus 1. ringkonnas oli 8500, 2. — 5700 ja 3. — 903 valijat. Kuigi arvestada seda, et 3. ringkonda kuulus Narva-Jõesuu, tundub siiski 1. ja 2. ringkonna valijate arvude vahe liiga suurena. Mustvees oli 1. ringkonnas 728 ja 2. — 666 valijat, Kundas — 1. ringkonnas — 230, 2. — 205 ja 3. — 680 valijat, seejuures toimusid valimised vaid ühes — 1. ringkonnas, kus isik valiti absoluutse häälteenamusega, kuna 2. ja 3. ringkonnas valimisi polnud Linnavolikogude valimise seaduse § 41 põhjal. Kuna aga sellistes rahvarikastes linnades, nagu Pärnu 13 467, Valga 5593 ja Rakvere 5316 valijaga, oli vaid üks valimisringkond, näib, et need erinevused olid tingitud oludest, mis pea kõikides teistes linnades ei esinenud. Oleks aga päris loomulik, et alla 3000 valijaga linnades igalpool esineks vaid üks ringkond.

Igasugused valimised nõuavad selgitustööd, mida teostatakse tavaliselt valimiseelsetel kõnekoosolekuid, lend- ja müürilehtedega, kuulutistega ajalehtedes ja korterite küllastamisega.

Millist viisi tarvitati kõnesolevate valimiste eel?

Kui tutvuda ankeedi materjaliga, siis selgub, et kõnekoosolekuid peeti võrdlemisi vähe, ainult 10 linnas, nimelt Tallinnas, Tartus, Pärnus, Viljandis, Võrus, Haapsalus, Paides, Põltsamaal, Otepääl ja Jõgeval. Kuid ka seal korraldati neid vaid üksikuid juhtumeil. Võib arvata, et rohkem kõnekoosolekuid ja nõupidamisi korraldati kinniste, üksikute organisatsioonide liikmete vaheliste koosolekutena. Valimiseelne kihutustöö toimus peamiselt sellekohase kirjanduse levitamise teel, seda valijaile koju kätte toimetamisega ja peale selle korterite küllastamisega kandidaatide eneste kui ka palgatud või vabatahtlikkude agitaatorite poolt. Kuivõrd süstemaatiliselt toimus aga korterite küllastamine, pole võimalik kindlaks teha.

Mis puutub koosolekute ilmesse, siis rõhuvus enamuses olid need soliidised, kus aru-

tati kohalikke linna majapidamise probleeme ja arvustati senise linnaomavalitsuse tegevust. Vaid kahest linnast teatatakse, et kõned koosolekuil olid pühendatud peamiselt seniste linnaomavalitsustegelaste mahategemisele ja mustamisele, ilma et oleks enamvähem tõsiselt käsitletud kohalikke kommunaalprobleeme. Valijaskonna ees esinesid kandidaadid formaalselt küll iseseisvatena, kuid tegelikult olid nad suuremates ja keskmistes linnades rõhuvam enamus gruperunud rühmitusis, kas teatud tegevuskava või teatud kihuhvi kaitsemise alusel. Esines ka teatavate kandidaatide faktilisi liitumisi rühmitusis, ilma et seejuures oleks olnud mingit kindlakujulist tegevuskava, näiteks Viljandis. Mõnes väikeses linnas esinesid ka blokid ja grupid, kuid tavaliselt olid neis pea kõik kandidaadid iseseisvad. Esimese grupi linnadesse kuulusid Tallinn, Tartu, Narva, Pärnu, Nõmme, Viljandi, Valga, Rakvere, Võru, Haapsalu, Põltsamaa, Antsla, Jõgeva ja Suure-Jaani. Teise ja kolmandasse gruppi kuulusid ülejäänud linnad.

Vastavalt sellele, kas kandidaadid esinesid teatud grupi või bloki liikmena või iseseisvana, toimus ka kihutustöö. Grupid ja blokid kutsusid valijaskonda hääletama kõikide nende koondisse kuuluvate kandidaatide poolt, kuna jälle iseseisvad kandidaadid püüdsid oma kandidatuuri heaks kihutustöö tegemisega.

Üldiselt aga toimus valimiseelne kihutustöö palju tagasihoidlikumalt kui endisil valimisil; oli rohkem soliidisust, asjalikkust ja mis peaasi — puudus, kõrvale jättes väikesi erandeid, vastasrinna kandidaatide mustamine ja mahategemine, mis endisil valimisil mõjus rusuvalt ja võõrastavalt kogu seltskonnale.

Üheks huvitavamaks küsimuseks on kahtlemata selgitada, millisel määral on valijaskond tarvitanud oma valimisõigust — kas täiel määral või osaliselt. Millise intensiivsusega linnades valimisist osavõtnud kodanikud kasustasid oma õigust kandidaatide äärmärkimisel, näeme tab. 3.

Tab. 3. Valimisõiguse kasutamise intensiivsus linnades.

Linnad	Valijail oli õigus anda hääli	Tegelikult anti hääli absoluutselt	Valimisõiguse kasutamise intensiivsus %
Tallinn	177 749	122 644	69,00
Tartu	118 888	71 792	60,39
Narva	106 453	72 355	67,97
Pärnu	193 248	121 852	63,05
Nõmme	45 837	27 599	60,21
Viljandi	33 712	22 920	67,99
Valga	65 085	37 844	58,15
Rakvere	43 155	22 788	52,81
Võru	13 446	10 717	79,70
Kuressaare . . .	12 168	6 157	50,60
Petseri	—	—	—
Haapsalu	16 461	13 202	80,20
Tapa	10 944	7 089	64,78
Paide	11 952	9 001	75,31
Türi	13 581	9 627	70,89
Tõrva	10 242	6 124	59,79
Põltsamaa	12 672	10 631	83,89
Mustvee	3 644	2 448	67,18
Mõisaküla	8 433	4 989	59,16
Otepää	8 793	6 683	76,00
Jõhvi	7 578	4 222	55,71
Kunda	—	—	—
Sindi	8 505	5 392	63,40
Elva	7 578	5 955	78,58
Kallaste	—	—	—
Antsla	7 083	5 343	75,43
Kärdla	5 319	3 449	64,84
Kilingi-Nõmme . .	5 760	3 746	65,03
Jõgeva	4 896	3 310	67,61
Suure-Jaani	4 788	3 425	71,53
Keila	4 392	3 652	83,15
Mustla	4 023	2 638	65,57
Paldiski	—	—	—
	966 384	627 591	64,94

Tab. 3 toodud arvudest selgub, et keskmiselt kõikide linnade kohta, kus valimised toimusid, valimisist osavõtnud kodanik kasustas oma õigust vaid 64,95% ulatuses. Valimisõiguse tunduvalt intensiivsemat kasutamist leiame väiksemates linnades, nagu näiteks Põltsamaal 83,89%, Keilas — 83,15%, Haapsalus — 80,20%, Võrus — 79,70% ja veel terves reas teistes linnades. Sealsamas aga, samuti väiksemates linnades, näeme mõnes väga madalaid suhtarvusi, nagu Kuressaares — 50,60%, Jõhvis — 55,71%, Mõisakülas — 59,16%. Et just väiksemates linnades see suhtarv on üldiselt suurem, on täiesti loomulik, kuna juba ülalpool on tähendatud, et seal on rohkem eeldusi kandidaadi tundmiseks laiemate kihtide poolt kui

Tab. 4. Mitmele kandidaadile valija hääletas.

Ringkonnad ja jaoskonnad	1 kandidaadile	2 kandidaadile	3 kandidaadile	4 kandidaadile	5 kandidaadile	6 kandidaadile	Kokku
1. ringkond.							
I jaoskond	106	170	139	168	169	616	1368
II „	111	117	139	142	88	265	862
III „	140	174	255	245	188	504	1506
IV „	144	159	155	152	134	309	1053
Kokku	501	620	688	707	579	1694	4789
%	10,5	12,9	14,4	14,8	12,1	35,3	100,0
2. ringkond.							
V jaoskond	185	150	338	141	365	—	1179
VI „	181	118	268	134	382	—	1083
XXVII „	119	107	222	98	240	—	786
Kokku	485	375	848	373	987	—	3048
%	15,9	12,3	27,2	12,2	32,4	—	100,0
3. ringkond.							
VII jaoskond ¹⁾							
VIII „	101	76	100	159	139	375	950
IX „	70	59	69	97	86	236	617
X „	138	84	108	147	143	375	995
Kokku	309	219	277	403	368	986	2562
%	12,1	8,5	10,8	15,7	14,4	38,5	100,0
4. ringkond.							
XI jaoskond	197	139	192	213	560	—	1301
XII „	120	80	132	165	321	—	818
XIII „	188	103	177	202	530	—	1200
Kokku	505	322	501	580	1411	—	3319
%	15,2	9,7	15,1	17,5	42,5	—	100,0
5. ringkond.							
XV jaoskond	204	143	297	187	659	—	1490
XVI „	99	119	226	162	465	—	1071
XVII „	100	101	217	146	542	—	1106
Kokku	403	363	740	495	1666	—	3667
%	11,0	9,9	20,2	13,5	45,4	—	100,0
6. ringkond.							
XVIII jaoskond	67	29	39	73	30	225	463
XIX „	111	86	109	151	96	508	1061
XXI „	148	131	132	188	164	633	1396
XXII „	116	80	87	144	110	538	1075
Kokku	442	326	367	556	400	1904	3995
%	11,1	8,2	9,2	13,9	10,0	47,6	100,0
7. ringkond.							
XXIII jaoskond	196	173	194	317	625	—	1505
XXIV „	173	164	233	274	510	—	1354
XXV „	152	130	191	194	403	—	1070
Kokku	521	467	618	785	1538	—	3929
%	13,3	11,9	15,7	20,0	39,1	—	100,0
8. ringkond.							
XIV jaoskond	164	153	229	222	239	608	1615
XX „	168	134	227	190	188	474	1381
XXVI „	126	124	194	166	213	474	1297
Kokku	458	411	650	578	640	1556	4293
%	10,7	9,6	15,1	13,5	14,9	36,2	100,0
Üle linnas 6 kandidaadile antud hääli	1710	1576	1982	2244	1987	6140	15639
%	10,9	10,1	12,7	14,3	12,7	39,3	100,0
Üle linnas 5 kandidaadile antud hääli	1914	1527	2687	2233	5602	—	13963
%	13,7	10,9	19,3	16,0	40,1	—	100,0

suuremais keskuis. Sealjuures on veel ka eeldus, et valimiseelne kihutustöö toimub tavalise intensiivsusega. Kus aga selline kihutustöö oli väga loid, seal on ka valimisõiguse kasutamise suhtarv madal, nagu Kurssaares, Jõhvis ja Mõisakülas.

Üksikasjalisi statistilisi andmeid on olemas Tallinna kohta ja seepärast küsimuse selgitamiseks peatume lähemalt selle linna valimiste juures. Teatavasti oli Tallinnas mõnes ringkonnas valijal õigus hääletada 6 kandidaadile 8-st, teistes — 5-le 7-st. Kuidas valija seda õigust kasutas, nähtub tab. 4.

Lisaks sellele, et valimisist osavõtmine Tallinnas oli väiksem kui suremas osas teistes linnades, tuleb veel valija äärmine tagasihoidlikkus oma valimisõiguse kasutamisel. Arvatavasti esines siin sama põhjus, millest oli tingitud valimisist eemalejääminegi, s. o. valija ei tundnud lihtsalt kõiki kandidaate ja seepärast andis oma hääle vaid neile, keda ta tundis kas isiklikult või seltskonnategelasena. Ülelinnaline kokkuvõte, välja arvatud VII valimisjaoskond. (valimistulemuste kokkuvõte on tehtud erinevalt teistest jaoskondadest, mis ei võimalda teostada pea mingit analüüsi) näitab, et kus valijal oli võimalus hääletada 8 kandidaadist 6-le, sellist õigust täiel määral on kasustanud vaid 39,3% valijaist, kõige rohkem suhteliselt 6. ringkonnas — 47,6%, kuhu kuuluvad XVIII, XIX, XI ja XXII valimisjaoskond ja millised hõlmavad Pärnu maanteed, alates raudteeülesõidukohast lõunapoole, Kristiine heinamaad, Lilleküla ja maaala, mis on piiratud ühelt poolt Paldiski maanteega ja teiselt poolt raudteega. See rajoon on peamiselt töölisrajoon. Sealjuures aga 1. valimisringkonnas, mis on ka peamiselt töölisrajoon, näeme madalaimat suhtarvu 6-le antud häälte juures ja nimelt 35,3%. Samas valimisringkondade grupis on järgmine oma suhtarvuga 4 kandidaadi rühm — 14,8%, kuna 5 ja 3 kandidaadi rühmade suhtarvud on võrdsed ja nimelt 12,7%. Väga vähe eri-

¹⁾ Selles jaoskonnas valimiste kokkuvõtte ei võimalda neid tulemusi lähemalt analüüsida.

Tab. 7. Valimisedeliste arv, kus on märgitud kandidaate mitmest grupist.

Grupid	R i n g k o n n a d																																	
	1.		2.		3.		4.		5.		6.		7.		8.																			
I	Jaaskonnad		Jaaskonnad		Jaaskonnad		Jaaskonnad		Jaaskonnad		Jaaskonnad		Jaaskonnad		Jaaskonnad																			
	II	III	IV	V	VI	XXVII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XXI	XXII	XXIII	XXIV	XXV	XIV	XX	XXVI									
	Kokku		Kokku		Kokku		Kokku		Kokku		Kokku		Kokku		Kokku		Kokku		Kokku		Kokku		Kokku		Kokku									
ab	9	4	55	30	98	59	41	31	131	39	25	61	125	60	30	34	124	86	54	54	184	28	103	77	73	281	56	68	49	173	71	43	39	153
ac	87	47	43	38	215	9	12	8	29	81	34	50	165	79	66	72	217	75	89	106	270	25	76	114	61	276	100	63	54	217	189	147	164	500
abc	117	44	116	68	345	48	36	26	110	91	86	102	279	39	37	41	117	166	69	112	347	53	88	106	106	353	78	79	51	208	226	152	182	560
bc	89	10	58	31	188	—	—	—	—	5	6	15	26	17	13	23	53	41	26	20	87	11	24	28	32	95	39	33	41	113	—	3	2	5
abcd	144	116	109	62	431	249	293	175	717	87	47	78	212	186	94	179	459	20	11	24	55	—	—	—	—	—	188	110	93	391	105	122	61	288
Kokku	466	221	381	229	1277	365	382	240	987	303	198	306	807	381	240	349	970	388	249	316	953	117	291	225	272	1005	461	353	288	1102	591	467	448	1506

a — Ühisrinne. b — Majandustegelased. c — Demokraatlik blokk. d — Iseseisvad ja vähemusrahvuste esindajad.

juures on see puudus veelgi suurem, nagu näeme alljärgnevast arvestusest. Kõige rohkem suhteliselt sai hääli demokraatlik blokk — 44,4%, valituks tunnustati 33 kandidaati ja seega langes blokile 55,0% kohtade üldarvust, majandustegelased said 19,4% hääli ja 8 volinikku ehk 13,3% kohtade üldarvust ja lõpuks ühisrinne sai 31,0% hääli ja 19 volinikku ehk 30,1% kohtade üldarvust. Nendest arvudest selgub, et demokraatlik blokk oli saanud kohti 10,6% võrra rohkem kui suhteliselt vastavalt hääli ja majandustegelased jälle 6,1% kohta vähem kui hääli. Kui aga jaotada hääled, arvestades hääli D'Hondt'i süsteemi järgi eeldusel, et meil on tegemist proportsionaalse valimissüsteemiga, siis oleks pidanud saama:

Ühisrinne	19 kohta
Majandustegelased	11 „
Demokraatlik blokk	27 „
Iseseisvad ja vähemusrahvuste esindajad (loomulikult, kui need ka ühiselt oleks esinenud)	2 „
	<hr/>
	60 kohta.

Kui aga jätta ka siin iseseisvad ja vähemusrahvuste kandidaate arvestamata, siis oleks kolme võistleva grupi vahel D'Hondt'i süsteemi järgi kujunenud järgmiseks:

Ühisrinne	20 kohta
Majandustegelased	12 „
Demokraatlik blokk	28 „
	<hr/>
	60 kohta.

Nagu nendest arvudest nähtub, on praegukehtiv süsteem kasulik suuremale grupile ja kahjulik väiksemale, kuna aga keskmisele grupile — käesoleval juhtumil ühisrindele — valimistulemused nii majoritaarse kui proportsionaalse valimissüsteemi juures oleksid pea ühesugused. Seda näeme ka veel sellest, kui jagame iga grupi kandidaatidele antud häälte üldarv vastavale grupile langenud kohtade arvuga. Nii ühisrinde grupis iga valitud voliniku kohta langeks 1942 häält, demokraatlikus blokkis — 1587 ja majandustegelasil tervelt 2974, ehk teiste sõnadega,

igal majandustegelaste gruppi kuuluval kandidaadil oli vaja valituks saamiseks 1032 häält rohkem kui ühisrinde grupi kandidaadil ja 1384 häält rohkem kui demokraatliku bloki kandidaadil.

Kui vaadelda valimistulemusi sisuliselt, s. o. kuidas valija kontsentreeris oma hääli kandidaatide gruppidele ja milliseid gruppe ta eelistas, siis saame väga huvitava pildi tab. 6, lk. 150.

Sellest nähtub kõigepealt, et ainult oma gruppi kuuluvatele kandidaatidele on tagasihoidlikult hääletatud ühisrinde poolehoidjad, elavamalt majandustegelaste ja intensiivsemalt demokraatliku bloki poolehoidjad. See paistab silma eriti reljeefselt, kui vaadelda suhtarvusi, mis näitavad, kui suure protsendi igas ringkonnas teatud grupi kandidaatidele antud häälte üldsummast moodustavad ainult grupi nimestikule antud hääled.

Üle linna ühisrinde kandidaatidele antud häälte üldsummast on saadud grupi kandidaatide häältega vaid 17,3% häalist, majandustegelaste — 25,4%, demokraatliku bloki — 46,9%.

Näib, et ühisrinde kindlaimad poolehoidjad elunesid 2. ja 4., majandustegelaste — 4. ja 7. ja demokraatliku bloki — 1., 4., 5., 6. ja 7. ringkonnas. Ainult ühe grupi kandidaatide hääletussedelitega on demokraatlikust blokist volinikeks valitud 5. ringkonnas kaks kandidaati ja samast grupist 6. ringkonnast üks, teistest gruppidest aga mitte ühtegi. Määravaks teguriks kujunesid siin välja „segavalimissedelid“, s. o. kus olid märgitud kandidaadid mitmest — kahest, kolmest või isegi neljast grupist. Kuivõrd sagedasti sellised kombinatsioonid leidsid aset ja milliste gruppide vahel, selgub tab. 7, lk. 152.

Kõikides ringkondades leidus kõige sagedamini hääletussedeleid, kus olid märgitud kandidaadid kolmest grupist, s. o. ühisrindest, majandustegelaste hulgast ja demokraatlikust blokist. Selliseid sedeleid leidus kõige rohkem 3., 5., 6. ja 8. ringkonnas. Neljast grupist — peale ülaltähendatud kol-

me veel iseseisvate ja vähemusrahvuste esindajate — leidus hääletussedeleid 1., 2. ja 4. ringkonnas. Kahest grupist esinesid ühisrinde ja demokraatliku bloki kandidaatidega märgitud sedelid sagedamini kui ühisrinde ja majandustegelaste grupi kandidaatidest kombineeritud sedelid. Ka häälte arvult on suuremaid tulemusi andnud esimesena mainitud kombinatsioon, nagu see nähtub tab. 8.

Tab. 8.1. valimisringkonna I ja II valimisjaoskonnas kandidaatidele „segavalimissedelitega“ antud hääled gruppide järgi.

Kombinatsioon kandidaatide gruppidest	I valimisjaoskond		II valimisjaoskond	
	Absoluutselt	% gruppide antud häälte üldarvust	Absoluutselt	% gruppide antud häälte üldarvust
a	155	2,95	76	1,45
b	56	1,00	47	1,60
a	378	7,20	47	0,89
c	473	4,78	84	0,85
a	278	5,46	136	2,59
b	150	5,09	84	2,85
c	229	2,31	129	1,30
b	138	4,69	47	1,60
c	513	5,19	84	0,85
a	79	1,50	48	0,91
b	55	1,87	36	1,22
c	97	0,98	55	0,56
d	63	3,91	51	3,17

a — Ühisrinne. b — Majandustegelased.
c — Demokraatlik blokk. d — Iseseisvad ja vähemusrahvuste esindajad.

Kuna kõikide ringkondade kohta „segavalimissedelite“ kaudu saadud häälte arvu selgitamine on väga suur ja aegaviitev töö, siis tuli piirduda vaid I. valimisringkonna I ja II valimisjaoskonnaga.

Selline suur „segavalimissedelite“ tähtsus vihjab teatud määral sellele, et valijaskond pole kindlakujuliselt veel orienteerunud neis kommunaalpoliitilistes platvormides, mis valimisil konkureerinud grupid võtsid omaks. Sellega oli ka laiematel rahvahulkadel kurnis raske toime tulla, sest kõigepealt need platvormid ja tegevuskavade põhimõttelised alused olid igal grupil niivõrd üldsõnalised, et nende järgi oli valijal raske jõuda selgu-

sele, milline konkreetne sisu on kõigil nendel platvormidel ja lubadustel ja mida õieti tahetakse teha. Arvatavasti peatuti kõnekoosolekuil lähemalt ja üksikasjaliselt linnaomavalitsusel päevakorras olevate probleemide ja nende lahendusviiside juures. Kuid selliseid selgituskoosolekuid peeti esiteks võrdlemisi vähe ja teiseks võttis neist osa vaid väike osa valijaskonnast, kuna laiemaid kihete tuli siiski informeerida ja äratada neis huvi kommunaalküsimuste vastu ajalehekuulutiste, müürilehtede või lendlehtede kaudu. Olgu siin näitena toodud väljavõtted enne valimisi ajalehtedes ilmunud kuulutisist, kus oli tähendatud kas nõudmised, mida kandidaadid kavatsesid taotella, või nende kommunaalpoliitilised tõekspidamised.

Üks grupp ühes ringkonnas teatas, et nende kandidaatide nõudmisiks on:

„Kruuntide täisehituse protsendi suurendamine.

Väikeste korterite juurdeehitamine.

Tänavad ja tänavavalgustus korda.

Pelguranna supelranna vesi puhtaks.

Maksud rahvale jõukohaseks.“

Üle linna kõikides ringkondades teatud grupi kandidaatide kohta kuulutati, et:

„1) nemad on rahva kandidaadid;

2) on tulnud rahva enda hulgast;

3) on tuntud vabade organisatsioonide tegelastena;

4) on iseseisvad ega allu mingele kõrvaltulevaile mõjustusile;

5) need kandidaadid ei ole selgrootud pärioolupurjetajad, vaid tõsised rahva huvide eest võitlejad.

Praegusel raskel ajal ühinegu kõik rahvajõud loovaks tööks ja raskuste võitmiseks.“

Teine grupp ülelinnalises teadaandes tähendas, et „kõik kodanikud, kes nõuavad linna majapidamises ettenägelikku ja vilunud juhtimist ega poolda ülejõukäivate maksude pealepanemist, hääletavad Tallinna Linnavolikogu valimistel 15. ja 16. oktoobril s. a. rahva seast ülesseatud kandidaatidele. Kõik eeltoodud kandidaadid on kaine majandusliku mõtteviisi kandjad, kes oma senises tegevuses ja isikliku majapidamise

juhtimisel on osutanud tublidust, ausat edasipüüdlikkust ja kaalukust.“

Ja lõpuks, samuti ülelinnalises teadaandes, juhtis üks grupp valijaskonna tähelepanu sellele, et tema poolt soovitatud kandidaadid on organiseeritud seltskonna ja kõigi riiklikult mõtleivate kodanikkude kandidaadid ja need ei ole kitsaste kihihuvide esindajad, vaid tahavad võidelda kõikide kodanikkude üldhuvide eest rahva parema tuleviku nimel.

Nendest deklaratsioonidest nähtub, et iga grupp andis valijale ilusaid lubadusi ja valija oma valimisedeli koostamisel märkis suuremalt jaolt kandidaate mitmest grupist, seega koondades ühte paremaid ja valija seisukohast tublimaid töjõudusid omavalitsuse alal. Kuid „segavalimisedeli“ koostamisel olid vististi suurel hulgal valijail mõõduandvad ka veel kandidaadi endine parteiline kuuluvus. Need kandidaadid, kes kuni 1934. a. kuulusid ühte rühma või gruppi, esinesid linnavolikogu viimaseil valimisel kolmes või neljas grupis. Loomulikult võib siis ka oletada, et endised parteipoliitilised sümpaatiad ühe või teise kandidaadi suhtes ei jäänud siin mõjuta ja valija ka sel motiivil märkis mõnikord kandidaate mitmest grupist.

Otsustades ülelinnaliste keskmiste järgi, paistab, et kindlam valimisdistsipliin oli demokraatlikul blokil, sest kõikidest sellesse gruppi kuuluvatele kandidaatidele antud häälte üldarvust on ainult grupikandidaatidele sedelitega antud 46,8% häali. Majandustegelased said vaid 25,3% ja ühisrinne 17,3%.

Kehtiva valimissüsteemi juures aga teatud grupi või rühma valijaskonna kindel distsipliin annab sellele grupile suure paremuse, võrreldes grupiga, kus kord on nõrk, olgugi, et selle grupi kandidaatideks on üksikud väga populaarsed ja tublid jõud. Mida kindlamalt ja organiseeritumalt valijaskond hääletab, seda tõhusamad on vastava grupi valimistulemused. See aga omalt poolt eeldab ja nõuab, et valijaskonnale tuleb kõigepealt luua võimalus hääletada distsiplineeritult.

Sellise võimaluse esimeseks tingimuseks on, et igas ringkonnas võistlevad grupid esineksid seadusega võimaldatud täie arvu kandidaatidega, aga mitte mõne üksikuga. Sellega välditakse suurel määral valimisõiguse kasutamist piiratud ulatuses, s. o. ainult ühele või kahele kandidaadile hääletamine ja teiseks — häälte andmist vastasrinna grupi kandidaadile.

Kõnesolevail valimisel Tallinnas ainult üks grupp — demokraatlik blokk — esines igas valimisringkonnas, välja arvatud 2. ringkond, pea täie arvu kandidaatidega. Ja valimistulemusist nähtub, et see grupp saavutas suuremat edu kui teised grupid, sealjuures hääletas ka valijaskond ühtlasemalt.

Teoreetiliselt praegukehtiva valimissüsteemi juures aga on mõeldav ka, et hästiorganiseeritud vähemus, kes täiel määral kasustab oma valimisõigust täie arvu kandidaatide juures, saavutab täielise võidu enamuse üle, kelle hääled valguvad laiali kõikide gruppide kandidaatidele.

Tulles nüüd tagasi valimistulemuste vaatluse ja analüüsi juurde üleriigilises ulatuses, peab kõigepealt tähendama, et just neis keskmistes ja väiksemates linnades, kus oli moodustatud üks valimisringkond, oli organiseeritud ja distsiplineeritud valijaskonna vähemuse esinemine eriti mõjuv. Seal aga, kus oli mitu ringkonda, pääses vähemus võidule vaid raskustega, sest väga palju sõltus ringkondade moodustamise lähtekohtadest, ja juhtumil, kui selle tagajärjel teatud meelsusega valijaskond oli koondatud peamiselt ühte ringkonda, olid seega ülelinnalise võidu võimalused piiratud.

Kogutud ankeetmaterjalist selgub, et peale Tallinna veel Tartus, Narvas, Pärnus, Nõmmel, Valgas, Rakveres, Võrus, Haapsalus, Põltsamaal, Mõisakülas, Antslas, Jõgeval ja Suure-Jaanis eelistasid valijad rohkem gruppide ja rühmituste kandidaate. Kõrvuti gruppide kandidaatidega võistlesid edukalt ka iseseisvad kandidaadid, nagu Kuressaares, Tõrvas ja Mustlas. Ülejäänud linnades, s. o.

Tapal, Paides, Türil, Mustvees, Otepääl ja Keilas eelistas valijaskond iseseisvaid kandidaate peamiselt sel põhjusel, et gruppide kandidaate oli vähe või nad puudusid üldse.

Ideaalset valimissüsteemi, mis vastaks kõigile nõudeile ja rahuldaks erinevate oludega ja erineva kultuurilise, poliitilise ja majandusliku arenemisega riike, pole olemas. Igal valimissüsteemil on oma puudused ja oma paremused. Selle või teise valimissüsteemi paremust või halbust tuleb otsustada sellest seisukohast, kas ta vastab aja nõudeile ja tingimustele, mis on kehtivad antud ajal teatud riigis. Sama valimissüsteem, mis on praegu kehtimas meil, võeti umbes 60 a. tagasi tarvitusele Belgias. Selle süsteemi järgi aga toimusid valimised vaid üks kord ja siis minni üle proportsionaalsele valimissüsteemile. Alles mõne aasta pärast, kui on täieliselt selgunud kõik praegukehtiva süsteemi head ja vead, sõltuvalt me omavalitsuste erioludest, võib otsustada, kas see valimissüsteem on meile otstarbekohane või mitte, kas tuleb üle minna mõnele muule valimissüsteemile või leppida sellega ka edaspidi. Erilise suure tähtsuse evib siin ka see, kas volikogudes leitakse selline tegevuskava ja kristalliseeruvad välja kindlad kommunaalpoliitilised põhialused, milliseid võtab linnavolikogudes omaks enamuse ja seega kindlustatakse ka linnavolikogude töö edukus.

Lõpuks mõni sõna valimiste puhul esitatud protestidest. Nagu kogutud ankeetmaterjalist nähtub, toimusid valimised igal pool ilma ühegi tähtsama viperuseta ja arusaamatusega, mis oleks tinginud rohkearvulisi proteste. Viimaseid on küll esitatud kuues linnas kohtule või Siseministeeriumile, kuid nad käsitlesid peamiselt teisejärguse tähtsusega küsimusi. Näiteks esitati Tallinnas, samuti ka Viljandis 2 protesti valijatenimestikkude puudulikkuse puhul, Narvas — üks protest valimisedeliste tühistamise pärast linnakomitees, samal põhjusel üks protest Valgas ja kaks Võrus. Antslas esitati kaks protesti kandidaatide esitamiskirjade tühistamise pärast.

Balti riikide linnade liitude vahelise komitee istung Tallinnas.

Balti riikide linnade liitude vahelise komitee istung peeti 3. ja 4. veebruaril 1940 Tallinnas. Istungist võtsid osa: Eestist — Eesti Linnade Liidu esimees, Tallinna linna- pea A. U e s s o n, Tallinna ülelinna- pea A. T õ n i s s o n, Eesti Linnade Liidu büroo juhataja V. S m e t a n i n ja sekretär K. T a m m i s t e; Lätist — Läti linnade liidu esimees, Riia suurvanem R. L i e p i n š, abiesimees O. V i k s n i n š ja sekretär E. P a t v a l d n i e k s; Leedust — Leedu linnade liidu abiesimees, Marijampole linna- pea J. M a u r u k a s ja sekretär K. Š u m a u s k a s.

Istungi päevakorras oli Balti riikide linna- de liitude konverentsi kava ja referaatide teemade kindlaksmääramine. Peale selle oli ette nähtud anda ülevaadet üksikute maade linnade liitude tegevusest ja Eesti, Läti ja Leedu linnade aktuaalseist küsimusist.

Istungi avas Tallinna ülelinna- pea A. T õ n i s s o n, kes tervitas kokkutul- luid ja mainis, et Eestis, Lätis ja Leedus, kus kaua valitses võõras võim, on rahvuslik valitsus pisut üle 20 aasta võinud valitseda ja korraldada majandust. Selle 20 aasta jooksul on paljud muutunud, paljud linnad on muutunud tundmatuseni, eriti tunduvat on muutunud ja kaunimaks saanud Kaunas, aga ka Riia on kauniduse suhtes edasi jõud- nud suure sammu. Balti riikide linnade liitu- de vaheline komitee loob palju võimalusi tutvuda sellega, mis on tehtud ja tehakse teisis mais ja komitee võib ses suhtes täieliku rahuldustundega vaadata oma tööle. Järje- kordne istung on üheks staadiumiks järgne- va üldkongressi ettevalmistamise töis, mil- leks Tallinna ülelinna- pea A. T õ n i s s o n soovis komitee tööle täielist edu.

Läti linnade liidu esimees, Riia suurva- nem R. L i e p i n š tervitas komiteed Läti delegatsiooni nimel, märkides, et käesolev istung toimub erilistes oludes. Kiirestiarene- vad sündmused muudavad juba kujunenud elu tempo ja seavad linnaomavalitsused

täiesti uute keerukate ülesannete ette, millest esijoones tuleb mainida kodanikkude varus- tamise küsimust esmajärguste tarbeainete- ga. Riia suurvanem R. L i e p i n š soovis ko- miteele edu tema vastutusrikkas töös.

Leedu linnade liidu abiesimees, Marijam- pole linna- pea J. M a u r u k a s tänas Tal- linna ülelinna- pead A. T õ n i s s o n'i ter- vituste eest ja tähendas, et on väga tarviline ja kasulik ühisel jõul, kasustades vastastiku- seid teadumusi, otsustada kõiki küsimusi, mis on kerkinud linnaomavalitsuste töös.

Peale tervitusi komitee esimees, Eesti Linnade Liidu esimees, Tallinna linna- pea A. U e s s o n andis ülevaate Eesti linnade aktuaalseist küsimusist, puudutades seejuu- res me linnavolikogude valimise praegust korda, uut Linnaseadust, Ehitusseadust, kor- terite üürihindade normeerimist ja tööta töö- liste probleemi, märkides, et kartused tööta tööliste arvu kiirest tõusust on senini osutu- nud enneaegseiks.

Läti linnade liidu esimees, Riia suurvanem R. L i e p i n š andis ülevaate Läti linnade kohta. Ta mainis, et juuni lõpul 1939 anti Lätis uus linnaomavalitsuste seadus. Põhili- sed iseärasused selles seaduses on järgmised:

1) Linnavolikogu asemel kutsutakse ellu linnanõukogu, mis koosneb nõunikest.

2) Nõunikud määratakse siseministeeriu- mi poolt kandidaatide hulgast kuuest kojast, kusjuures iga koda esitab kindla arvu kandi- daate. Nõunikkude arv kõigub sõltuvalt lin- na suuruselt.

Riias on 36 nõunikku. Nõunikkude mää- ramine toimus novembris ja esimesed istun- gid peeti detsembris 1939.

Linnanõukogude kompetents on piiratud, tal pole otsustamise õigust. Linnanõukogu annab nõu aga paljudes küsimustes, enamalt jaolt neis küsimusis, mis varemalt kuulusid linnavolikogu kompetentsi, nagu eelarve, maksud ja nende suurus, kapitalide ja fon- dide asutamine, ehitusplaanide laiendamine,

mälestussammaste püstitamine, ettevõtete ja asutiste rajamine, sotsiaalpoliitilised küsimused, uute koolide ja raamatukogude asutamine, linna piiride määramine, kalmistute ja krematooriumi asutamine, ühistegelikkude asutiste rajamine, pandimajade, turgude, külmutushoonete asutamine, sundmääruste küsimused ja lõpuks küsimused, mille kohta küsib arvamust linnavanem. Linnanõukogu esimeheks on linnavanem. Linnanõukogud võivad moodustada komisjone mitmesuguste keerukamate küsimuste läbivaatamiseks. Linnanõukogudel on õigus esitada arupärimisi linnavalitsusele.

Linnavalitsuse kompetentsi on piiratud linnavanema kasuks. Linnavanem on vastutav kõige eest. Kui linnavalitsus võtab vastu otsuse, mis pole kooskõlas linnavanema arvamuse või seisukohaga, siis see otsus ei evi jõudu. Siiski praktikas suuri mõtetelakuminekuid ei esine; peaaegu kõik otsused tehakse ühelhäälel. Linnavalitsuste ja linnavanemate vahel valitseb hea koostöö. Niiõelda vägikaikavedamist ei esine. Linnavanemaiks on suuremalt jaolt kas endised linnapead või linnavalitsuse liikmed.

Linnavalitsuste liikmed on samuti enamikus endised.

Ühenduses uue seadusega on ka muudetud kaebekord linnavalitsuste ja linnavanemate otsuste peale. Varemalt otsustati sellised kaebused administratiivkohtus (ringkonna kohtus) ja senatis. Nüüd aga esitatakse kaebused suuremate linnade linnavalitsuste ja linnavanemate otsuste peale siseministrile ja väiksemate linnade linnavalitsuste ja linnavanemate otsuste peale — maavanemale. Sel administratiivkaebekorral on see puudus, et on raske piiritella, kus lõpeb siseministri kompetents kui II instantsil ja kus algavad tema õigused, kui järelevalveorganil. Selles mõttes oli administratiivkohtukord parem.

Järelevalve mõttes on siseministeeriumi õigusi laiendatud. Üldkord on selline, et juhtumil, kui linnavalitsuse või linnavanema otsuse suhtes seaduses ettenähtud tähtajal siseministeeriumi poolt kinnitamata jätmise

teadaannet pole järgnenud, siis võib asuda nende otsuste täitmisele.

Uue seadusega vähendati ka linnade arvu. 60-lt 59-le.

Linnad jaguvad kolme rühma:

Esimesse rühma kuulub Riia. Selle linna eelarve kinnitatakse ministritenõukogu poolt, teised küsimused ja otsused aga siseministri poolt.

Teise rühma kuuluvad maakonnalinnad, aga ka linnad, milles on enam kui 5000 elanikku. Need linnad on allutatud järelevalve mõttes siseministeeriumile.

Kolmandasse rühma kuuluvad linnad, milles on vähem kui 5000 elanikku. Järelevalve mõttes on need linnad allutatud maavanemale. See on nendele linnadele kaunis ebamugav ja seepärast on avaldatud soovi, et sellesse rühma kuuluks 2000 elanikuga linnad ja väiksemad.

Siiski suuri teadumusi uue seaduse rakendamisel pole veel jõutud koguda.

Tihedas seoses linnaseadusega seisab seadus linna rahanduse kohta, mis on praegu väljatöötamisel. See uus seadus põhineb samadel maksudel ja lõivudel, mis võeti senini. Uus maks, nn. kogukonna- või isikumaks, millist võetakse kõigilt isikuil, sõltuvalt tema tuludest, pole võetud seadusse rahaministri vastuseisu tõttu. Need vastuväited rajanesid poliitilistel motiividel. Seadus näeb ette suurendatud kontrolli siseministeeriumi poolt. Edasi nähakse ette uudusena asjaajamise ja arvepidamise juhend.

Läti linnade liidu tegevuse kohta tähendas ettekandja, et isiklik koostis liidus pole muutunud. Liidu juhatuse liikmed määratakse. Liidu kompetents on endine. Töö on intensiivne ja on suunatud esijoonel linnaomavalitsuste õiguse kaitsele, sest ilmneb tendents kärpida linnaomavalitsuste õigusi, aga samal ajal suurendada vastutust. See ilmneb eriti õhukaitseadusest, kus kõik õigused kuuluvad riigile, aga kulud peab kandma omavalitsus. Sama seisund on ka tarbeainete kaartide suhtes, kus kõik kohustused on pandud linnaomavalitsusele.

Läti linnade liit avaldab oma soove ja seisukohti uute seaduseelnõude suhtes, nagu näiteks ehitusseadus. Selles seaduseelnõus nähakse ette, et kõik allutatakse siseministeeriumile. Liit esitas vastulause ja seaduseelnõu võeti mõneks ajaks päevakorrast ära.

Liidul tuleb hoolitseda selle eest, et saaks esinduse töönõukokku ja põllunduspanka.

Läti linnades on juba kaks aastat uus tulude klassifikatsioon, milline massilise pisaalljaotuse tõttu osutus praktikas, eriti suurlinnades, nagu Riias, koormavaks ja raskteostatavaks.

Linnaomavalitsuste tähelepanu köidab praegu tööta tööliste küsimus. Tööta tööliste kontingendi moodustavad praegu ehitustöölised ja üldse hooajatöölised, kuigi nende arv on käesoleval ajal märgatavalt väiksem, kui seda oodati. Seda seletatakse sellega, et töölised on suutnud teostada säästu, 1940. ja 1941. a. halveneb seisund kindlasti. Seepärast tuleb oodata, et esijoones suurenevad linnade kulud sotsiaalhoolekande alal, osalt vanade toetamise ja lastevarjupaikade ülalpidamise kulude osas.

Ehitustööliste töötaoleku vastu võitlemisel evib suure tähtsuse ehitustegevuse reform. Meil mõistetakse ehitada ainult hea ilmaga. Soomes aga ehitatakse aasta läbi, kasustades seejuures soendamist, kütmist ja ehitusviiakse lõpule ühe hooajaga. Selle tulemuseks on see, et seal ei tunta tööta ehitustöölisi ja teiseks hoitakse sellega kokku kulutatud kapitali protsente.

Aktuaalseimaks ja ka raskeimaks küsimuseks linnadele on linnade elektrijaamade kütmise küsimus. Kergenduseks on muidugi Kegumsi jõujaam, kuid madala veeseisu tõttu ei suuda jaam anda niipalju energiat kui oli ette nähtud ja $\frac{2}{3}$ Riias tarvisminevast energiast peab andma linna elektrijaam. Tuleb leida uusi võimalusi ja nüüd osaliselt hakkabki laiemas ulatuses maad võtma põlevkivi tarvitamine.

Mis puutub linnade rahanduslikku seisundisse, siis 1939. a. lõppes suuremate raskusteta. Sõda pole jõudnud veel avaldada oma mõju ja vaevast leidub linna, mis oleks lõ-

petanud aasta puudujäägiga. Aga kulud suurenevad pidevalt. Meenutagem ainult kivi-sütt, mis maksus hiljuti alles 36 latti tonn, aga nüüd maksub juba 75 latti tonn ja kulude sellist tõusu võib märgata ka teistel aladel.

Järgnevalt andis ülevaate Leedu linnade liidu tegevusest liidu abiesimees, Marijampole linnaeapea J. M a u r u k a s, kes puudutas ühtlasi ka Leedu linnade aktuaalseid küsimusi. (Vt. „Eesti Linnad“ nr. 8 — 1939/40).

Koosolekul, 4. veebruaril 1940 tegi Eesti Linnade Liidu esimees A. U e s s o n ettepaneku asuda kindlaks määrama Balti riikide linnade liitude V konverentsi töökava. Riia suurvanem R. L i e p i n š tähendas sel puhul, et linnade olelemistingimused on viimasel ajal radikaalselt muutunud ja seepärast on linnade ülesanded sõja puhkemisega muutunud oma iseloomult ja ka mahult. Balti riikide linnade liitude vahelise komitee istungil Kaunases peeti soovitavaks käsitleda V konverentsil linnade maapoliitikat ja linnade hoonestamist, kuid muutunud olundite tõttu peab Läti linnade liit tarviliseks võtta üheks arutusaineks linnade majanduse kohaldamine sõjaolundile. See küsimus jaguks omakorda kahte eriküsimusse, nimelt: 1) „Linnade rahanduslik olund sõjaaja tingimuses“ ja 2) „Linnade hoonestamine sõjaaja tingimuses“.

Ühenduses sellega tuleks selgitada, mis teha ehitustöölise kaadriga, millise segaduse toob linnade majandusse sakslaste repatrieerimine jne., mis on kõik aktuaalse iseloomuga küsimused. Kahe teema vajaduse selgitamiseks võiks veel märkida, et esimene teema haaraks küsimusi „uusist ülesandeist“, nagu linnade kodanikkude varustamine esmajärguste tarbeainetega, linnade ettevõtete ja asutiste kütmise küsimus, haiglate varustamine arstimitega ja eriiselooga küsimused, nagu hoolealuste arvu suurenemine. Teine teema peaks haarama rahandusküsimusi, s. o. selgitada, kust linnad saaks abinõusid, millised on ses suhtes perspektiivid ja reaalmõimalused.

Leedu linnade liidu abiesimees, Marijampole linnapea J. M a u r u k a s peab tähtsaimaks rahandusküsimuse, sest tulud vähenevad pidevalt ja kulud aina kasvavad.

Eesti Linnade Liidu büroo juhataja V. S m e t a n i n'i poolt tehti ettepanek V konverentsi kavva võtta veel noorsookaitse küsimus, sest üleelatav ärev aeg ei võimalda alati vanemaile küllalt tõhusat järelevalvet ja selle tulemuseks võib olla, et lapsed satuvad tänava hävitava ja rikkuva mõju alla. See on tähtis probleem rahuajal, kuid erilise tähtsuse omandab see veel sõjaajal.

Sellele ettepanekule vaidles vastu Riia suurvanem R. L i e p i n š, tähendades, et noorsoo- ja lastekaitse on suuremas osas riiklik küsimus. Lätis noorsookaitse ja noorsoo eest hoolitsemise alal on tehtud palju ja seepärast pole erilist kartust noorsoo sattumise suhtes tänava mõju alla. Kui aga siiski peaks peetama vajaliseks puudutada seda küsimust, siis peaks seda käsitlema koos mõne teise teemaga. Peale läbirääkimusi otsustati A. U e s s o n'i ettepanekul arutada V konverentsil järgmisi küsimusi:

I. Linnade ülesanded sõjaajal.

II. Linnaomavalitsuste uued ülesanded üleelataval ajal.

III. Linnade rahandus üleelataval ajal.

I teema kohta esitaks referaadi Läti, II — Eesti ja III — Leedu.

Pidades tarviliseks intensiivsemat vastastikust informeerimist, otsustas komitee paluda linnade liite iga kuu 5. päevaks anda ülevaadet linnade ja samuti ka linnade liitude tegevusest. Samuti peeti tarviliseks soovitada igale liidule regulaarselt saata informatsiooni rahvusvahelisele linnade ja kohalikkude valitsuste liidule (*Union Internationale des Villes et Pouvoirs Locaux*) ja avaldati soovi, et üldinformatsioon antakse nende maade poolt, kus peetakse komitee istungeid.

On rõõmustav tähendada, et koostöö Balti riikide linnaomavalitsuste vahel on pidevalt tihenemas ja süvenemas ja see aitab kindlasti kaasa, kasustades vastastikuseid teadmusi, linnade ja nende elanikkonna heaolu tõstmisele ja kindlustamisele.

Eesti Linnade Liidu tegevusest.

Eesti Linnade Liidu juhatuse koosolekul 14. detsembril 1939 arutati Teedeministeeriumi poolt arvamuse avaldamiseks saadetud Maanteedeseaduse eelnõu.

Arutanud seda, otsustati teatada Teedeministeeriumile, et ELL arvates peaks eelnõu § 1, lõik II tähendatud „3. osas“ asemel olema „9. osas“ ja eriti just „II—VI. Üleminekuaja ja ajutise iseloomuga eeskirjad“.

Ühtlasi tuleks juhtida Teedeministeeriumi tähelepanu linnade, eriti III astme linnade raskele rahanduslikule seisundile, mistõttu ei võiks tulla küsimusse lisakinnisvaramaksu võtmine III astme linnades, millest on juttu eelnõu ptk. II.

Ka tuleks eelnõus ette näha, et maavalitsused oleks kohustatud enne teede ehitamist

ja korrashoiu kava lõplikku kindlaksmääramist ära kuulama III astme linnade linnavalitsuse arvamuse, millised linna läbistavad teed tuleksid korras hoida Teedekapitali arvel.

Õpetajate koda palus ELL võtta seisukohata Pensioniseaduse muutmise ja pensioniolude parandamise küsimuses.

Kuulanud eelnõupidamisest ELL esindajana osavõtnud V. S m e t a n i n'i ettekanne ja arutanud küsimust, otsustati enne lõpliku seisukoha võtmist järele pärida ELL liikmeilt:

1) kui palju maksid linna teenistuses olevad isikud 2%-list pensionikapitalimaksu;

2) kui palju maksis linna tema teenistuses seisvate isikute arvel 6%-list pensionikapitalimaksu;

3) kui mitu pensioniõiguslikku isikut oli 1. aprilliks 1939 linna teenistuses;

4) kui mitu endist linna- ja aleviomavalitsuse teenijat-pensionäri said linnavalitsuse kaudu pensioni ja kui suur oli neile makstud pensioni üldsumma.

ELL esindajaks sellekohaseile nõupidamiseks määrati V. S m e t a n i n.

Arvestanud ELL tegevuse suurenemist, eriti ELL uue põhikirja kehtimapanekuga, mida on oodata juba lähimal ajal, o t s u s t a t i pöörduda ELL liikmete poole palvega võtta 1940./41. a. eelarvesse ELL liikmeks maksuks à 5 senti elanikult aastas, esitades hiljem see ettepanek ELL esindajatekogule kinnitamiseks.

Kroonika.

Soome linnade liit sõjaoludes.

Sõja tõttu lahkus Soome kommunaalkeskbüroo (*Suomen Kunnallinen Keskustoimisto*) Helsingist ja asus väikesse 2000 elanikuga Vammala alevisse. Osa büroo tööjõude oli kutsutud sõjaväkke, mis raskendas büroo tegevust. Sõjaaeg aga tõi ka büroole kaasa uusi ülesandeid, eriti, kuidas kohandada igasuguseid sõjaajast tingitud seadusi ja määrusi linnade asjaajamise ja eelarvete süsteemi. Ka häälekandja väljaandmisega oli oma raskusi, mis senini veel pole ületatud. Leht on ilmunud täiesti arusaadavalt põhjusil suurte hilinemistega kaksiknumbritena, piiratud lehekülgede arvuga.

Uusi kogukondlikke asutisi Soomes seoses sõjaga.

Sõja tekkimine tõi mõningaidki muudatusi Soomes ka linnaomavalitsuste töökorraldusse. Nii pandi kehtima Soomes eriline rahvakaitse seadus. See nägi muuseas ette, et iga linn oli kohustatud moodustama erilise rahvakaitse ameti. Selle ülesanded jagusid esiteks linna oma ametiasutiste kaitsele ja neile tegevusvõimaluse kindlustamisele, siis elanikkude üldisele kaitsele. Ta ülesandeks oli soetada mitmesuguseid kaitsevahendeid elanikele, muuseas gaasikaitsevahendeid, ruume ja muud vajalist. Ka sundevakueerimine kuulus omavalitsuste ülesandesse, kuid sellega seosesolevad kulud kandis riik. Linnadele aga oli ette nähtud, et neil tuli teata-

vail juhtumeil anda avansse sundevakueerimise teostamiseks. Teatavalt juhtumeil oli ette nähtud, et linnad kandsid vabatahtliku evakueerimisega seosesolevaid kulusid. Varjendite ehitamine lasus omavalitsusil.

Sõjaajaks pandi kehtima avaliku töö kohustus, kuna omavalitsusile tehti kohuseks moodustada eriline amet töökohustuse teostamise korraldamiseks. Selle asutise ülalpidamise kulud pidid kandma omavalitsused.

Sõjaseisundiseadus nägi ette, et omavalitsusi võis kohustada moodustama erilisi varustusameteid elanikkude varustamiseks tarbeainetega. Ka sellise asutise ülalpidamise kulud pidid kandma omavalitsused.

Elanikkonna kaitse büroo Helsingis.

Sõja puhuks kutsus Helsingi linnavolikogu ellu erilise elanikkonna kaitse büroo, koostises: büroo juhataja palgaga 5300 mk., vanem bürooohvitser palgaga 4625 mk., noorem bürooohvitser palgaga 3425 mk., büroo insener palgaga 5075 mk., vanem bürooabijõud palgaga 2100 mk., noorem bürooabijõud palgaga 1900 mk. ja käskjalg palgaga 700 mk. kuus.

Pikemad suvepuhkused vanemaile linnateenijatele Helsingis.

Helsingi linnavolikogu otsustas, et need linnateenijad, kes on olnud linnateenistuses 15 aastat ja on 45 aastat vanad, saavad suvepuhkust 6 nädalat.

„Eesti Linnad“
(end. „Linnad ja Alevid“)
Eesti Linnade Liidu häälekandja

ilmub 1939./40. a. XII aastakäiguna, avaldades artik-
leid ja teateid nii kodu- kui välismaade linna- ja alevi-
omavalitsuste korraldusest ja elust, tutvustades nende
kavatsuste ja saavutustega jne.

Ajakiri ilmub 10 korda aastas.

Numbri hind 25 s., aastakäigu (10 numbrit) — kr. 2.50.

Saadaval ka vanemad aastakäigud.

Toimetuse ja talituse: Eesti Linnade Liit, Tallinn, Pikk 6
Telefon 431-58

